

המכון
לחירות ואחריות

בית ספר לאודר
לממשל, דיפלומטיה
ואסטרטגיה

אוניברסיטת
רייכמן

האם הציבור הישראלי סבור

שהאליטה האשכנזית שולטת במדינה?

ינואר 2023

ד"ר עומר יעיר

מנהל מחקר ועמית מחקר, המכון לחירות ואחריות

הצעה להפניה בשימוש ביבליוגרפי:
יעיר, עומר. 2023. "האם הציבור הישראלי סבור שהאליטה האשכנזית שולטת במדינה?". סקרי
המכון לחירות ואחריות, אוניברסיטת רייכמן.

מבוא

העיסוק בסוגיות עדתיות בציבוריות הישראלית חוזר ועולה בהקשרים שונים מאז קום המדינה. יחסי אשכנזים – מזרחיים הנכללים בשסע העדתי עתיק היומין עברו עליות ומורדות בשנים האחרונות. כך, לצד מאבקים בעלי אופי עדתי ברור, כמו המאבק בקיץ 2020 על פתיחתו למבקרים ומטיילים של נחל האסי שבקיבוץ ניר דוד בעמק בית שאן,¹ זכתה לתהודה ציבורית רבה טענתו של ד"ר אבישי בן חיים, בדבר החלוקה של ישראל ל-"ישראל הראשונה" ו-"ישראל השנייה". טענה אשר זכתה מחד לתשבוחות ומאידך לביקורות. חלוקה זו כוללת מרכיב עדתי ברור, כאשר בין השאר טוען בן חיים לגבי אפליה שיטתית של "ישראל השנייה" – בעיקר מזרחים, שמרנים ומסורתיים – על ידי "ישראל הראשונה" – בעיקר אשכנזים, ליברלים וחילונים – לאורך עשרות שנים.²

לנוכח העיסוק הבולט בסוגיות עדתיות בציבוריות הישראלית בשנים האחרונות, שאלנו בחודש ינואר 2023 במכון לחירות ואחריות את הציבור הישראלי האם הם מסכימים או לא מסכימים עם המשפט "האליטה האשכנזית שולטת במדינה?" מהסקר עולה כי רוב בציבור הישראלי, 53%, לא מסכים עם המשפט הזה, לצד מיעוט גדול של 38% שמסכים עם המשפט (עוד 8% ענו "לא יודעת"). עם זאת, ישנם הבדלים ברורים בתשובה לשאלה זו בין מצביעי הקואליציה לבין מצביעי האופוזיציה, כמו גם בחלוקה לפי קבוצות אידיאולוגיות (ימין, מרכז, ושמאל).

עמדות הציבור ככלל כפי שעולות בסקר שלנו לא שונות מעמדות הציבור כפי שנמדדו ב 2019 בסקר מדד הדמוקרטיה של המכון הישראלי לדמוקרטיה.³ באותו סקר, 56% לא הסכימו עם המשפט "האליטה האשכנזית שולטת במדינה" ו-37% הסכימו עמו. אולם, מעבר לדמיון היחסי בדעת הציבור ככלל בין 2019 ל-2023, נראה כי התשובות בקרב משיבים מהימין, מהמרכז ומהשמאל, הפכו מקוטבות יותר: ביחס ל-2019, שיעור גדול יותר בקרב משיבים בעלי אידיאולוגיה ימנית סבור כיום כי האליטה האשכנזית שולטת במדינה. ומנגד, ביחס ל-2019 שיעור קטן יותר בקרב משיבים בעלי אידיאולוגיה מרכז ואידיאולוגיה שמאל סבור כיום כי האליטה האשכנזית שולטת במדינה. ולבסוף, בזמן שביחס ל-2019, מצביעי הקואליציה הנוכחית נוטים הרבה יותר להסכים כי האליטה האשכנזית שולטת במדינה, הרי שמצביעי האופוזיציה הנוכחית נוטים פחות להסכים עם המשפט הזה לעומת ל-2019.

לפירוט על המתודולוגיה, ראו בנספח בסוף המסמך.

¹ ראו, למשל, כאן או כאן או כאן.

² ראו כאן.

³ ראו עמודים 87-88 במדד הדמוקרטיה הישראלית 2019, כאן.

מהסקר של המכון לחירות ואחריות (ינואר 2023) ומהשוואה לסקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה (יוני 2019) עולים מספר ממצאים:

- רוב קטן מהציבור בישראל (53%) אינו מסכים עם המשפט "האליטה האשכנזית שולטת במדינה", לעומת 38% המסכימים לכך.
 - בהשוואה לנתוני מדד הדמוקרטיה הישראלית בשנת 2019 - אין כמעט שינוי במידת ההסכמה בקרב כלל הציבור הישראלי עם המשפט.
- הממצאים מצביעים על התגברות הקיטוב ביחס לשאלה זו על רקע אידיאולוגי:
 - 61% ממצביעי כלל מפלגות הקואליציה מסכימים עם המשפט לפיו האליטה האשכנזית שולטת במדינה, כאשר בהשוואה לנתונים משנת 2019, ישנה עליה ניכרת בשיעור תמיכת מצביעי מפלגות הקואליציה עם הטענה (ב-2019 רק 41% מהם הסכימו). מגמה הפוכה ניתן לזהות בדעותיהם של מצביעי האופוזיציה. בינואר 2023, רק 20% מכלל מצביעי מפלגות האופוזיציה הסכימו עם הטענה שהאליטה האשכנזית שולטת במדינה, זוהי ירידה בשיעור תמיכת מצביעי האופוזיציה ביחס ל-2019 (אז 32% מהם הסכימו).
- קיטוב ברור בסוגיה זו נמצא גם בין אלו שהגדירו את האידיאולוגיה שלהם כ-"ימין", "מרכז" או "שמאל": 52% מהימנים הסכימו עם המשפט לעומת 27% מהמרכז ו-25% מהשמאל.
 - ממדי הקיטוב בולטים גם בהשוואה לנתונים מהסקר שנערך ב-2019: מדובר בעליה של 13 נקודות אחוז בהסכמה של אלו שהגדירו את האידיאולוגיה שלהם כ-"ימין" עם המשפט ובירידה של כ-7-12 נקודות אחוז בהסכמה בקרב בעלי אידיאולוגיה של המרכז ושל השמאל.

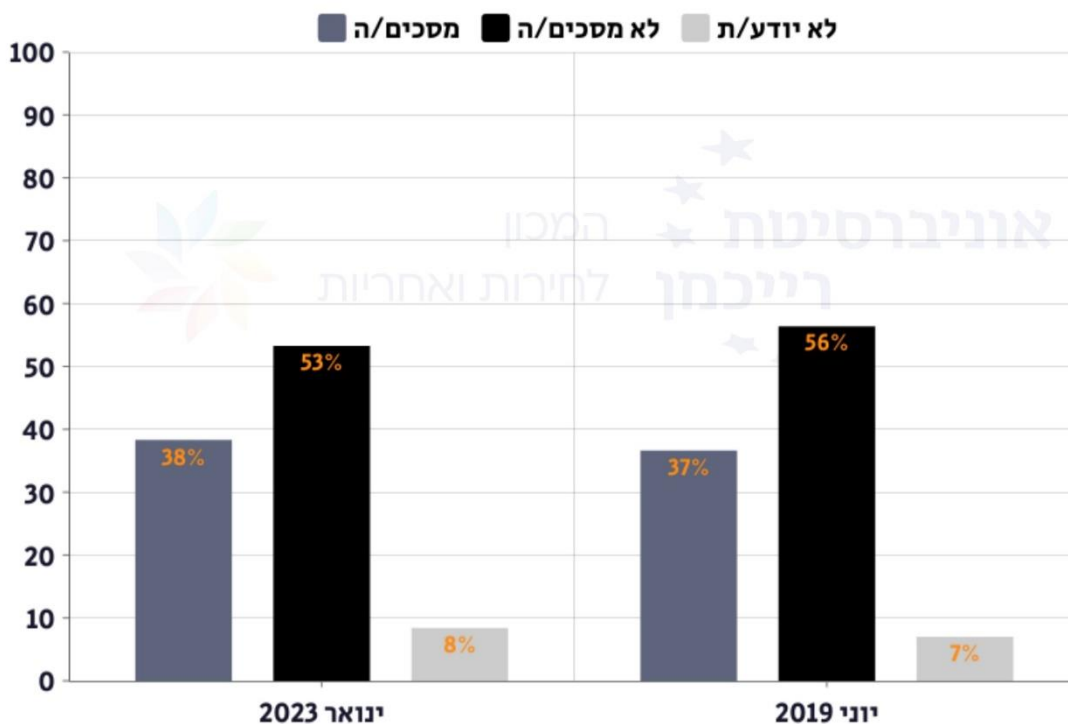

האם הציבור הישראלי מסכים ש"האליטה האשכנזית שולטת במדינה"?

בסקר מינואר 2023 שאלנו את השאלה הבאה: "באיזו מידה את/ה מסכים/ה או לא מסכים/ה עם המשפט הבא: האליטה האשכנזית שולטת במדינה?"⁴

רוב קטן מהציבור בישראל (53%) אינו מסכים עם המשפט, לעומת 38% אשר הסכימו, ועוד 8% שענו "לא יודע/ת". ממצאים אלו מוצגים בצד שמאל של תרשים 1. לשם השוואה, צד ימין מציג את ההתפלגות של אותה שאלה שנשאלה במדד הדמוקרטיה הישראלית בשנת 2019. נראה כי במצטבר, אין שינוי ניכר בין 2019 ל-2023: ב-2023 ישנה עליה של כ-2% בשיעור המסכימים עם המשפט ביחס ל-2019, ובמקביל, ישנה ירידה של כ-3% בשיעור הלא מסכימים עם המשפט. ישנה גם עליה של כ-1% בשיעור המשיבים שענו "לא יודע/ת". במצטבר, אם כך, אין כמעט שינוי במידת ההסכמה של הציבור הישראלי עם המשפט.

תרשים 1. האם הציבור הישראלי מסכים שהאליטה האשכנזית שולטת במדינה – לעומת 2019

מקרא. הסקאלה נעה באחוזים מ-0 ל-100.

⁴ אפשרויות התשובה לשאלה: 1- מסכים/ה מאוד; 2- די מסכים/ה; 3- לא כל כך מסכים/ה; 4- בכלל לא מסכים/ה; 5- לא יודע/ת. כדי להקל על הצגת הממצאים, אפשרויות התשובה 'מסכים/ה מאוד' ו-'די מסכים/ה' אוחדו לקטגוריה אחת של "מסכים/ה", ואפשרויות התשובה 'לא כל כך מסכים/ה' ו-'בכלל לא מסכים/ה' אוחדו לקטגוריה אחת של "לא מסכים/ה".

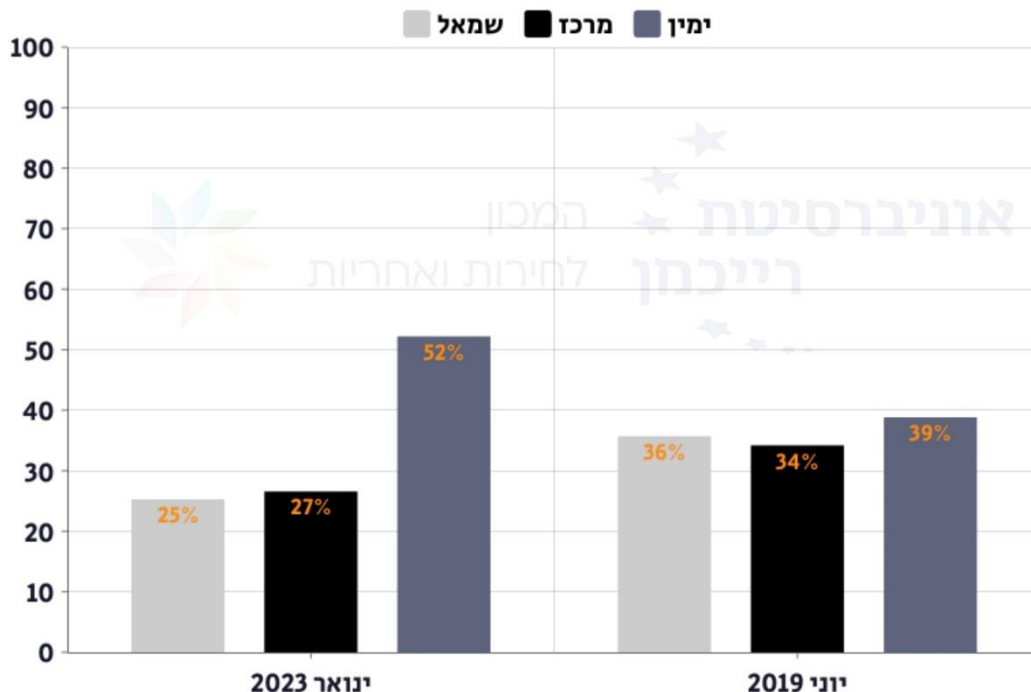

עמדות בחתך קבוצות פוליטיות שונות

ישנם הבדלים גדולים למדי בין חברי קבוצות שונות, בדגש על חברי גושים אידיאולוגיים שונים (ימין, מרכז, שמאל), במידת ההסכמה שלהם עם המשפט לפיו האליטה האשכנזית שולטת במדינה. יתרה מזאת, ההבדלים בסקר הנוכחי גדולים במידה ניכרת מההבדלים הקטנים למדי בין חברי הגושים האידיאולוגיים בסקר שנערך ביוני 2019.

בסקר שנערך ב-2019, לא היו הבדלים גדולים בין אלו שהגדירו את האידיאולוגיה שלהם כ- "ימין", "מרכז" או "שמאל"⁵. כפי שניתן לראות בצד ימין של תרשים 2, בקרב אלו עם אידיאולוגיה של הימין 39% הסכימו שהאליטה האשכנזית שולטת במדינה, בקרב אלו עם אידיאולוגיה של השמאל 36% הסכימו, ובקרב אלו עם אידיאולוגיה של המרכז – 34% הסכימו. לעומת זאת, וכפי שניתן לראות בצד שמאל של תרשים 2, בסקר שערכנו בראשית 2023 ישנם כבר הבדלים ברורים: בקרב אלו עם אידיאולוגיה של הימין מדובר ברוב קטן של 52% שמסכימים עם האמירה ולפיה האליטה האשכנזית שולטת במדינה—עליה של 13 נקודות אחוז ביחס ל-2019. מנגד, בקרב אלו עם אידיאולוגיה של המרכז ושל השמאל, ב-2023 כ-25% מסכימים עם המשפט, זוהי ירידה של כ-7-12 נקודות אחוז ביחס ל-2019. כך, אנו רואים קיטוב בסוגיה הזו בחתך של גושים אידיאולוגיים.

תרשים 2. הסכמה שהאליטה האשכנזית שולטת במדינה – בחתך גושים אידיאולוגיים

מקרא. הסקאלה נעה באחוזים מ-0 ל-100.

⁵ השאלה שבחנה הגדרה עצמית על ציר ימין-שמאל אידיאולוגי כללה שבע אפשרויות תשובה, כאשר 1 משמעו ימין, 4 משמעו מרכז, ו-7 משמעו שמאל. אלו שענו 1-3 הוגדרו כ-"ימין", אלו שענו 4 הוגדרו "מרכז", ואלו שענו 5-7 – "שמאל".

הבדלים בולטים אף יותר ניתן למצוא בחתך של מצביעי מפלגות שונות. טבלה 1 מציגה את שיעור המסכימים, בחתך מצביעי מפלגות שונות, עם הטענה לפיה האליטה האשכנזית שולטת במדינה, הן ב-2019 והן ב-2023.⁶ העמודה השמאלית ביותר (מודגשת) מציגה את השינוי בנקודות אחוז בין הסקרים השונים. נתחיל ממצביעי מפלגות הקואליציה הנוכחיות, אשר מופרדות ממצביעי מפלגות האופוזיציה. ביחס ל-2019, ישנה עליה ניכרת בשיעור מצביעי כל מפלגות הקואליציה אשר מסכימים שהאליטה האשכנזית שולטת במדינה. העלייה הגדולה ביותר הינה בקרב מצביעי מפלגות הציונות הדתית – כמעט 35 נקודות אחוז – אבל ישנה עלייה של כ-20 נקודות אחוז גם בקרב מצביעי ש"ס, יהדות התורה, והליכוד. למעשה, ב-2023 ישנו רוב בקרב מצביעי כלל מפלגות הקואליציה המסכים עם המשפט לפיו האליטה האשכנזית שולטת במדינה.⁷

טבלה 1. שיעור המסכימים שהאליטה האשכנזית שולטת במדינה, בחתך מצביעי מפלגות שונות

מפלגה	שיעור ב-2019	שיעור ב-2023	שינוי (נק' אחוז)
(1) ליכוד	36.4	54.4	+18.0
(2) איחוד מפלגות הימין + הימין החדש (2019) / הציונות הדתית-עוצמה יהודית + הבית היהודי (2023)	31.1	65.4	+34.3
(3) ש"ס	59.0	80.4	+21.4
(4) יהדות התורה	42.9	60.2	+17.3
(4) כחול לבן (2019) / יש עתיד + המחנה הממלכתי (2023)	26.7	16.9	-9.8
(5) ישראל ביתנו	30.0	17.1	-12.9
(6) העבודה	16.7	8.8	-7.9
(7) מרצ	37.8	23.4	-14.4
(8) חד"ש-תע"ל + רע"מ-בלי"ד (2019) / רע"מ + חד"ש-תע"ל + בלי"ד (2023)	64.5	30.7	-33.8

מקרא: שיעור מסכימים עם המשפט "האליטה האשכנזית שולטת במדינה", מ-0 עד 100 אחוזים.

מנגד, ניכר שבקרב מצביעי כל מפלגות האופוזיציה ישנה ירידה בשיעור המשיבים אשר מסכימים כי האליטה האשכנזית שולטת במדינה. הירידה הגדולה ביותר הינה בקרב מצביעי המפלגות

⁶ לא כל המפלגות בכנסת הנוכחית היו קיימות בסקר של 2019. לאור זאת, איחדנו ב-2023 את מפלגות "יש עתיד" ו-"המחנה הממלכתי", אשר הרכיבו את מרבית מפלגת "כחול לבן" ב-2019. כך גם איחדנו ב-2023 את מפלגות "הציונות הדתית-עוצמה יהודית" ו"הבית היהודי", אשר מייצגות רבים ממצביעי הציונות הדתית, ולשם השוואה איחדנו ב-2019 את המפלגות "איחוד מפלגות הימין" או "הימין החדש". לבסוף, איחדנו ב-2023 את המפלגות "רע"מ", "חד"ש-תע"ל", ו-"בלי"ד", אשר הרכיבו ב-2019 את "חד"ש-תע"ל" ו-"רע"מ-בלי"ד".

⁷ נתוני הסקר של 2023 ישנם 22 מצביעים של הבית היהודי, מתוכם 11 משיבים (50%) הסכימו עם המשפט. הוצאת משיבים אלו מהחישוב של מפלגות הציונות הדתית לא משנה כמעט את הממצאים.

המכון
לחירות ואחריות

בית ספר לאודר
לממשל, דיפלומטיה
ואסטרטגיה

הערביות – ירידה של כ-34 נקודות אחוז – כאשר בקרב שאר מצביעי מפלגות האופוזיציה מדובר בירידה מתונה בהרבה, של 8 עד 14 נקודות אחוז.

אם כן, ניכר כי ביחס ל-2019, מצביעי הקואליציה והאופוזיציה הנוכחים כיום הינם מקוטבים הרבה יותר ביחס לשאלות הנוגעות ליחסי אשכנזים-מזרחיים.

נספח - מתודולוגיה:

צוות המכון לחירות ואחריות בבית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה באוניברסיטת רייכמן הכין את השאלות לסקר וניתח לאחר מכן את הנתונים. הסקר נערכו על ידי חברת iPanel, אשר עורכת סקרים מקוונים בישראל. הסקר נערך בתאריכים 16–22 בינואר 2023. הנתונים בסקר נאספו באופן מקוון.

במצטבר, 1,463 משיבים בני 18 ויותר השלימו את הסקר. מתוכם, 1,203 משיבים יהודים ו-256 משיבים ערבים.⁸ טעות הדגימה המרבית לכלל מדגם הינה 2.6% ברמת ביטחון של 95%.

המשיבים היהודים מהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל, בפילוח של מגדר, קבוצות גיל, מחוז בארץ, ומידת דתיות. בנוסף, המשיבים הערבים מהווים מדגם שהינו קרוב לזה המייצג את האוכלוסייה הערבית הבוגרת בישראל בפילוח של מגדר, קבוצות גיל, מחוז בארץ, ומידת דתיות, כאשר ישנה דגימת חסר של משיבים גברים, משיבים מאזור הדרום, ומשיבים בני 40 ומעלה.

סטטיסטיקה תיאורית בסיסית של המשיבים בסקר על פני מספר משתנים בולטים מוצגת להלן בטבלה 2, כאשר מוצגת השוואה לנתוני סקר הבחירות בישראל⁹ (Israeli National Election Study) ממרץ 2021, שזהו הסקר ההסתברותי המייצג העדכני ביותר הכולל נתונים דומים. ניתן לראות כי ישנן סטיות קלות ביותר בין הסקר שערכנו בינואר 2023 לבין נתוני סקר מרץ 2021 של ה-INES בכל הנוגע לשיעור היהודים, נשים, ובעלי השכלה אקדמית במדגם. המשיבים במדגם שלנו הינם, בממוצע, גם צעירים יותר מאשר מדגם ה-INES. ובנוסף, ישנה דגימת חסר קלה של חילונים ואלו בעלי אידיאולוגיה שמאלנית, וזאת לצד דגימת יתר קלה של משיבים מהמרכז האידיאולוגי ודגימת יתר מעט יותר משמעותית של משיבים מסורתיים.

כלל הניתוחים מסקר מדד הדמוקרטיה הישראלית 2019 הינם נתונים באדיבות מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות שבמכון הישראלי לדמוקרטיה (<https://dataisrael.idi.org.il>).

⁸ השאלון תורגם לערבית כך שמשויבים ערבים יכולים היו לבחור אם לענות על השאלון בעברית או בערבית.
⁹ ראו בכתובת הזו: <https://www.tau.ac.il/~ines>

טבלה 2. סטטיסטיקה תיאורית של המשיבים בסקר הנוכחי עם השוואה לסקר ה- INES מ-2021

סקר הבחירות בישראל – מרץ 2021	סקר ינואר 2023	
47.3 (18.0)	40.8 (14.9)	גיל (ממוצע, סטיית תקן)
52.2%	50.5%	נשים (שיעור במדגם)
81.4%	82.5%	יהודים (שיעור במדגם)
47.8%	46.2%	השכלה אקדמית כלשהי (שיעור במדגם)
		מידת דתיות (שיעור מקרב היהודים במדגם)
50.7%	42.8%	חילוני
26.9% ¹⁰	36.2%	מסורתי
12.0%	11.0%	דתי-לאומי
10.4%	10.0%	חרדי
		הגדרה עצמית: ימין-שמאל אידיאולוגי (שיעור במדגם)
51.1%	50.2%	ימין
22.8%	28.7%	מרכז
26.1%	21.2%	שמאל

מקרא: השאלה שבחנה הגדרה עצמית על ציר ימין-שמאל אידיאולוגי כללה שבע אפשרויות תשובה, כאשר 1 משמעו ימין, 4 משמעו מרכז, ו-7 משמעו שמאל. אלו שענו 1-3 הוגדרו כ-"ימין", אלו שענו 4 הוגדרו "מרכז", ואלו שענו 5-7 הוגדרו "שמאל".

¹⁰ קטגוריה זו כוללת הן משיבים שענו שהם "מסורתיים", דתיים" והן משיבים שענו שהם "מסורתיים", לא כל כך דתיים".